

**Олександр Володимирович
КОЗИНЕЦЬ**

НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

**статті, тези, доповіді,
автореферат
(2009-2019)**

Частина 1

УДК 376.015.3-056.26(082)

К 59

Козинець, Олександр

К 59 Наукові публікації. У 2-х ч. / Олександр Володимирович Козинець. Ч 1. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 574 с.

ISBN 978-966-2609-03-6

Акутальні питання спеціальної освіти, дослідження заїкання, навчання та виховання дітей з порушенням слуху та мовлення; постаті, які творили корекційну педагогіку та спеціальну психологію в різні проміжки часу; історичні й сучасні дослідження в галузі спеціальної та інклюзивної освіти.

Для викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться історією корекційної педагогіки та спеціальної психології та її провідними науковими темами. Публікації впорядковані за хронологією написання. Рукопис у двох частинах.

Усі права застережено.

*Копіювання, сканування, запис на електронні носії тощо
будь-якої частини цього видання без дозволу автора
й видавництва заборонено.*

УДК 376.015.3-056.26(082)

ISBN 978-966-2609-03-6

© О. В. Козинець, 2023

© Видавництво Ліра-К, 2023

ЗМІСТ

До захисту кандидатської дисертації

2009

1. Козинець О. В., Кротенко В. І. Маргінальність та її вплив на формування сучасної молоді. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 13. С. 176-180 6

2010

2. Козинець О. В. Характеристика психічного та мовленнєвого розвитку ліворуких дітей. Вісник Інституту розвитку дитини. *Вип.7. Матер. всеукр. студ. наук.-практ. конф. «Дитинство. Освіта. Соціум»*. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. С. 49-50 15
3. Козинець О. В. Особливості психічної діяльності ліворуких дітей з тяжкими порушеннями мовлення. *Освіта та наука у вимірах ХХІ століття : матеріали звітно-наукової конференції студентів 14-16 квітня 2010 р. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. С. 203-204 с..... 20*

2011

4. Козинець А. В. Особенности развития леворуких детей с тяжелыми нарушениями речи. Проблемы педагогики и психологии детства : *сб. стат. по итогам Всерос. студ. науч.-практ. форума (г. Новосибирск, 13-14 мая 2010 года) под ред. У. М. Дмитриевой. Новосибирск : НГПУ, 2011. С. 70-74. 23*
5. Козинець О. В. Сучасні дослідження ліворукості в педагогіці та психолінгвістиці. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. № 17. С. 92-95. 28*

-
6. Козинець О. В. До проблеми вивчення емоційних станів у осіб з порушеннями мовлення. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. № 19. С. 267-270..... 35
7. Козинець О. В. Функціональна асиметрія мозку та її зв'язок з мовленням. Логопедія : науково-методичний журнал. 2011. №1. С. 18-20..... 43

2012

8. Козинець О. В. Від міста до міста, від серця до серця. Корекційна педагогіка. Вісник української асоціації корекційних педагогів : науково-практичний журнал. 2012. № 1. С. 34. 49
9. Козинець О. В. Міжпівкульна взаємодія та її зв'язок із емоційною сферою дитини у шкільному віці. Логопедія : науково-методичний журнал. 2012. №2. С. 32-35..... 51
10. Козинець О. В. Причини виникнення психологічних труднощів у спілкуванні підлітків із заїканням [Текст]. Єдність навчання і наукових досліджень — головний принцип університету : зб. наук. пр. звітно-наукової конференції викладачів ун-ту за 2011 р., 9-10 лютого 2012 р. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Ч. 1. С. 272-274. 57
11. Козинець О. В. Причини труднощів комунікації у підлітків із заїканням. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. XX в двох частинах. Ч. 1. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. С. 342-349. 63
12. Козинець О. В. Особливості психічного розвитку та емоційної сфери підлітків із заїканням. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. № 21. С. 374-377..... 73
13. Козинець О. В. Психологічний феномен емоційного розвитку підлітків із заїканням та його вплив на мовлення й

комунікацію. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. № 22. С. 94-98.....	80
14. Козинець О. В. Психолого-педагогічний феномен заїкання у дітей та підлітків. <i>Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету</i> (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2012. №4. С. 121-128.....	91
15. Козинець О. В. Психічний та емоційний розвиток підлітків із заїканням. <i>Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців</i> : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (18 жовтня — 15 листопада 2012 року). Упорядники: Кучеренко Є. В., Русаков С. С. ; за заг. ред. акад. Бондаря В. І. та проф. Дробота І. І. К. : Фенікс, 2012. С. 35-36.	104

2013

16. Козинець О. В. Психологічна характеристика підлітків із заїканням. <i>Логопедія : науково-методичний журнал</i> . 2013. №3. С. 42-45.....	107
17. Козинець О. В., Кириленко О. В. Психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку із заїканням. <i>Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова</i> . Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 23. С 331-335.	115
18. Козинець О. В., Хапайло О. О. До проблеми вивчення психологічних особливостей особистості хворих на афазію. <i>Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова</i> . Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 23. С. 335-340.....	127
19. Козинець О. В. До історії вивчення проблеми заїкання : період античності. <i>Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка</i> . За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. XXIII в трьох частинах. Ч. 2. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Медо-бори-2006, 2013. С. 249-257.....	141
20. Козинець О. В. Перші згадки про заїкання та шляхи його подолання на Русі (IX—XVI ст.). <i>Науковий часопис НПУ</i>	

-
-
- імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 24. С. 129-133..... 155
- 21.** Козинець О. В. Погляди Рудольфа Краєвського на міміко-жестове мовлення. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету* (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2013. № 4. С. 65-72..... 167

2014

- 22.** Козинець О. В. Внесок стародавніх лікарів в теорію та практику проблеми заїкання. *Гуманітарний корпус* : [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, психології, педагогіки та історії]. Вип. 1. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики»; упорядники: Кучеренко Є. В., Русаков С. С. К. : Фенікс, 2014. С. 73-76. 176
- 23.** Козинець О. В. Психологічна структура емоційної сфери підлітків із заїканням. *Теоретичне та методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами* : зб. наук. пр. Вип. 4. Слов'янск : ДДПУ, 2014. С. 132-138..... 182
- 24.** Козинець О. В., Чепурна Л. Г. Рудольф Генріхович Краєвський: особистість, педагог, вчений-дефектолог. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 26. С. 255-258. 189
- 25.** Козинець О. В. Погляди Р. Г. Краєвського на проблему заїкання. *Инновационные технологии в социальной работе и образовании: отечественный и зарубежный опыт* : сб. мат-лов Междунар. заочн. науч.-практ. конф. (г. Ставрополь, декабрь 2013 г.). Под общей ред. проф. Е. И. Зритневой ; Северо-Кавказский федеральный университет, институт образования и социальных наук, социально-психологический факультет, кафедра социальных технологий, лаборатория разработки и практики применения социальных технологий. Ставрополь : СКФУ, 2014. С. 236-240..... 196
- 26.** Козинець А. В. Проблеми теорії та практики української логопедії в творчому наслідуванні Р. Г. Краєвського. *Современные тенденции образования лиц с ОВЗ* : матеріали

- научно-практической конференции, проводимой в рамках мероприятий «Дни науки МГПУ — 2014». Часть 1. Сост. О. Г. Приходько и др. М. : ГБОУ ВПО МГПУ, 2014. С. 83-88..... 205
- 27.** Козинец А. В. Просветительская и научная деятельность Р. Г. Краевского по вопросам теории и практики логопедии. *Современные технологии логопедической помощи в условиях специального и инклюзивного образования* : материалы городской межрегиональной научно-практической конференции. В 2-х томах. Том 1. М. : ГБОУ ВПО МГПУ, 2014. С. 101-106. 212
- 28.** Козинец А. В. Жизненный путь украинского ученого-дефектолога Рудольфа Генриховича Краевского. *Стрессоустойчивость и конфликт: личность в условиях социума рисков и угроз* : мат. I Междунар. научн.-практ. конф. (3-7 февраля 2014). Под ред. Н. Ю. Демченко, И. П. Макаренко. Невинномысск : НГГТИ, 2014. С. 90-100. 218
- 29.** Козинець О. В. Погляди Рудольфа Генріховича Краєвського на систему логопедичної допомоги в Україні в 1950-1960 рр. *Гуманітарний корпус* : [збірн. наук. стат. з актуальних проблем філософії, психології, педагогіки та історії]. Вип. 2. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики». Упорядники : Кучеренко Є. В., Русаков С. С. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 24-27. 230
- 30.** Козинець О. В. Погляди Р. Г. Краєвського на проблеми порушення мовлення при розладах слуху. *Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів* : науково-практичний журнал. К., 2014. № 1. С. 11-15 236
- 31.** Козинець О. В. Науково-педагогічна діяльність Р. Г. Краєвського. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 27. С. 75-81. 245
- 32.** Козинець О. В. Погляди Р. Г. Краєвського на виправлення порушень мовлення в учнів загальноосвітніх шкіл. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. За ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова Вип. IV. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2014. С. 172-181. 261

- 33.** Козинець О. В. Невідома дефектологічна спадщина Р. Г. Краєвського . *Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки* : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 10 (18). С. 28-40..... 275
- 34.** Козинець О. В. Науково-педагогічна діяльність Р. Г. Краєвського. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 28. С. 97-103. 289
- 35.** Козинець О. В. Дослідження проблеми навчання й виховання осіб з порушенням слуху у працях Р. Г. Краєвського. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 3. Бердянськ : БДПУ, 2014. С. 121-127. 305

2015

- 36.** Козинець А. В. Теоретические подходы Рудольфа Краевского к проблеме заикания. *Весті БДПУ*, серія 1. Минск, 2015. № 1. С. 7-10..... 315
- 37.** Козинець О. В., Базима Н. В. До ювілею Шеремет Марії Купріянівни. *Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів* : науково-практичний журнал. К., 2015. № 1. С. 11-14..... 324
- 38.** Козинець О. В., Базима Н. В. Шеремет Марія Купріянівна: становлення, наукові досягнення та перспективи (до ювілею). *Логопедія : науково-методичний журнал*. 2015. №5. С. 3-8..... 330
- 39.** Козинець А. В. Теория и методология проблемы заикания в научном наследии украинского дефектолога Рудольфа Краевского. *Педагогика и психология* : научно-методический журнал. Алматы : Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, 2015. №1 (22). С. 123-128..... 338
- 40.** Козинець О. В. Дослідження проблеми навчання й виховання осіб з порушенням слуху у працях Р. Г. Краєвського. *Логопедія* : науково-методичний журнал. 2015. №5. С. 24-31. 351
- 41.** Козинець А. В. Взгляды украинского ученого-дефектолога Р. Г. Краевского на проблему алалии. *Актуальные проблемы коррекционной педагогики и психологии*: сб. науч. труд. Под ред. М. К. Шеремет, Н. В. Базымы. К. : ДІА. 2015. С. 58-63. 363

42. Козинець О. В. Проблеми корекційної педагогіки у творчій спадщині Рудольфа Генріховича Краєвського [Текст] : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 ; наук. кер. В. М. Синьов ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 16 с. 376

Після захисту кандидатської дисертації

43. Козинець О. В. Неопублікований український «Дефектологічний словник» за редакцією Р. Г. Краєвського та С. Р. Ковальової. *Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки* : зб. наук. пр. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 12 (20). С. 5-14..... 404

44. Козинець О. В. Внесок Рудольфа Генріховича Краєвського в теорію та практику сурдопедагогіки. *Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції «Українська корекційна освіта: історія та перспективи розвитку» 24-25 вересня 2015 року.* За ред. В. М. Синьова, І. П. Колесника. Випуск 1. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 162-165..... 414

45. Козинець О. В. Рудольф Генріхович Краєвський : особистість, учений, дефектолог : монографія. К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 184 с. (8,7 др. арк.)..... 418

2016

46. Козинець О. В., Корнев С. І. Історія української логопедії в персоналіях: Іван Олексійович Сікорський. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 31. : зб. наук. пр. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 50-55..... 419

47. Козинець О. В., Каданова В. О. Дефектологічні та логопедичні словники: українська історія, сьогодення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 32. Частина 1 : зб. наук. пр. М-во освіти і науки України, Нац.

пед. ун-т. імені М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С 119-125. 431

2017

48. Козинець О. В., Синьов В. М. До історії української дефектології в персоналіях: Рудольф Генріхович Краєвський (з нагоди 120-річчя з дня народження). *Особлива дитина : навчання і виховання*. Науково-методичний журнал. 2017. № 2(82). С. 79-88. 446

49. Козинець О. В., Данільченко А. Р. Аналіз функціональної спеціалізації півкуль головного мозку та її вплив на мовленнєвий розвиток. *Логопедія : науково-методичний журнал*. 2017. №10. С. 14-21. 463

2018

50. Козинець О. В., Дець Н. А. Інклюзивне навчання: розвиток, удосконалення, основні поняття. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 35. : зб. наук. пр. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т. імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 36-42. 478

51. Козинець О. В., Каданова В. О. Вживання логопедичної та дефектологічної термінології на різних етапах розвитку спеціальної освіти. *Логопедія : науково-методичний журнал*. 2018. №12. С.32-40. 494

2019

52. Козинець О. В., Іванова Т. В. Особистісна готовність дітей із загальним недорозвитком мовлення до школи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 38. : зб. наук. пр. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т. імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 90-96. 511

53. Козинець О. В. Проблема заїкання: основні рекомендації батькам, вчителям та дітям. *International scientific-and practical conference «Psychology and pedagogy as science of formation and development of modern personality» : conference proceedings,*

December 27-28, 2019. Wrocław : Izdawnictwo «Baitija Publish». P. 62-66.....	524
54. Козинець О. В. Проблема заїкання у дітей та підлітків як психолого-педагогічний феномен. <i>Хрестоматія з логопедії</i> . Навчальний посібник (за заг. ред М. К. Шеремет). Київ : В-во «Книга плюс», 2019. С. 275-284.	529
55. Козинець О. В. Психологічний феномен емоційного розвитку підлітків із заїканням та його вплив на мовлення й комунікацію. <i>Хрестоматія з логопедії</i> . Навчальний посібник (за заг. ред М. К. Шеремет). Київ : В-во «Книга плюс», 2019. С. 284-292.	543
56. Козинець О. В. Причини труднощів комунікації у підлітків із заїканням. <i>Хрестоматія з логопедії</i> . Навчальний посібник (за заг. ред М. К. Шеремет). Київ : В-во «Книга плюс», 2019. С. 292-300.	554

ВІД АВТОРА

Я був студентом 4 курсу, коли у 2009 році вийшла моя перша наукова публікація у співавторстві з доцентом В. І. Кротенко, викладачкою кафедри спеціальної психології та медицини тоді ще Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Відтоді чимало змінилося: станом на березень 2023 року наш колишній Інститут знову став факультетом (нині — факультет спеціальної та інклюзивної освіти), а Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова — Українським державним університетом імені Михайла Драгоманова.

Починалося все з того, що 1 вересня 2010 року мене було призначено на посаду асистента кафедри логопедії за строковим трудовим договором як молодого спеціаліста (Нак. № 386 від 22.09.2010 р.). Шлях від асистента до доцента я пройшов за 6 років. І 1 вересня 2016 року був переведений на посаду доцента цієї ж кафедри до проходження конкурсу (Нак. № 398-П від 27.07.2016 р.). Станом на березень 2023 року я працюю тут і нині.

Тоді, у 2009 році я не знав, як складеться моє професійне життя, й навіть не думав, що мінімум 12 років пропрацюю на кафедрі логопедії (нині — кафедра логопедії та логопсихології УДУ імені М. Драгоманова). Відтоді й дотепер у різних періодичних виданнях в Україні та за кордоном виходили й виходять мої наукові публікації, яких на початок 2023 року назбиралося більше сотні. Це й спонукало мене впорядкувати всі тези та статті, аби зберегти (для себе першочергово) хронологію тих наукових проблем, які мене цікавили.

А що як колись так станеться, що мої наукові розвідки знадобляться ще комусь? Буду радий, що сам зібрав та

впорядкував свої праці у двох томах. До першого тому увійшли публікації 2009–2019 рр. (№ 1–56), до другого — 2020–2023 рр. (№ 57–102).

Науковий шлях я розпочинав із дослідження емоційного впливу поезії на підлітків із заїканням. (Такою мала бути тема моєї кандидатської дисертації зі «Спеціальної психології». Спочатку я планував бути кандидатом психологічних наук). Але я швидко втратив цікавість до цієї теми через складність проведення експерименту.

Разом із науковим керівником, академіком В. М. Синьовим, вирішили змінити тему на «Історію вивчення проблеми заїкання» (від античності до сучасності). Але й ця тема була заширокою для кандидатської дисертації.

Фактично за пів року до завершення стаціонарної аспірантури я наважився втретє змінити тему та дослідити постать Рудольфа Генріховича Краєвського, описавши його внесок у сурдопедагогіку та логопедію. З обраною темою успішно справився.

1 липня 2015 року я захистив кандидатську дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 — «Корекційна педагогіка» з теми «Проблеми корекційної педагогіки у творчій спадщині Рудольфа Генріховича Краєвського». Отримав диплом кандидата педагогічних наук (ДК № 031322 від 29 вересня 2015 року). Основні положення дисертації були висвітлені в 14 наукових публікаціях фахових журналів.

Такі зміни тем можна простежити на початку мого наукового шляху. А вимоги до кандидатської роботи передбачають необхідний мінімум фахових публікацій.

27 травня 2021 року я отримав звання доцента (атестат АД 007870 від 29 червня 2021 року).

Основні навчальні курси, які викладаю: «Аномалії психічного розвитку», «Спецпедагогіка (логопедагогіка) з історією», «Дитяча практична психологія», «Основи психокорекції та психоконсультавання», «Загальна, вікова та

педагогічна логопсихологія», «Логопсихологія», «Інформаційні технології та технічні засоби у логопедії», «Логокорекційні методики», «Логопедія».

Брав участь у Міжнародному проєкті «Share Music Sweden» у межах проєкту «Дай!» (Швеція, Грузія, Білорусь, Україна), 2010–2013 рр.

Готував інформацію для стендів факультету про кафедру логопедії та логопсихології, а також про історію кафедри: видатні постаті кафедри логопедії та логопсихології.

Нині читаю також лекції на курсах підвищення кваліфікації на факультеті спеціальної та інклюзивної освіти, в Інституті післядипломної освіти та довишівської підготовки Івано-Франківська, в Житомирському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти та інших.

До повномасштабної війни та до ковідних часів читав лекції на виїзних курсах у містах: Ізмаїл, Кілія, Кривий Ріг, Тернопіль, Житомир та інших.

Олександр Козинець,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та логопсихології
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

1. МАРГІНАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ¹

Анотація: дана стаття містить інформацію про маргінальну особистість, яка виявляє себе у своїх вчинках, діях; розгляд маргінальності, що виражає особливе, проміжне положення людини в соціумі

Annotation: this article contains information about the marginal person, who finds himself in his deeds, actions, consideration of marginality, that is special, an intermediate position in human society

Ключові слова: маргінал, «проміжна» людина, Річард Парк, девіантна поведінка, аномія, нігілізм, ламінали, міграція, самосвідомість, відчуження особистості, люмпени, інтеграція

Keywords: marginal, «intermediate» person, Richard Park, deviant behavior, anomie, nihilism, laminaly, migration, identity, alienation of the individual, lumpyeny, integration

Маргінальність є постійним явищем у людській історії. Однак його гострота залежить не від нього самого, а від тих суспільних процесів, які притаманні певній соціальній спільності, історичному часу. Підтримуючи думку про те, що маргіналізація була притаманна всім типам держав протягом людської цивілізації, треба відмітити, що вона з особливою силою актуалізується в перехідні етапи суспільного розвитку.

Багатозначність, багатоаспектність поняття маргінальності, його глибина і міждисциплінарність привертає увагу сучасних дослідників. Звернення до проблеми

¹ Тут і далі статті подані з використанням тієї термінології, яка відповідала вимогам того часу.

маргінальності починається з поглибленого дослідження самого феномена серед загальноприйнятих концепцій та поступового осмислення його в контексті сучасної української реалії.

Феномен маргінальності характерний не тільки окремій особистості, але і групам, і суспільству в цілому. Процеси структурації в сучасному українському суспільстві свідчать про зростання чисельності безробіття та бездомності, що призводить до розвитку процесів маргіналізації українського суспільства, посилюються її прояви шляхом міграційних процесів.

Під маргінальністю розуміють перехідне, структурно не визначене становище суб'єкта. А виходячи з цього, маргінальна особистість (“проміжна”) – це тип особистості, що формується на межі різних культур, соціальних середовищ, що зумовлює її суперечливу свідомість та поведінку.

Очевидно, що особистість в перехідний період корінним чином відрізняється від особистості в сталому традиційному суспільстві. Сама структура традиційного суспільства з її жорстко, майже герметично замкненими один відносно одного елементами, що складала безліч окремих, ізольованих, самодостатніх соціально-культурних організацій, інтровертно замикала життєдіяльність індивідів та орієнтувала їх на проблеми окремих груп населення. Соціальний статус людини в такому суспільстві з її народженням визначається раз і назавжди, статично та незмінно. Система норм життєдіяльності, напрямки формування свідомості, ментальності жорстко визначаються тією соціальною спільнотою, до якої індивід належить з народження. Вийти за межі цього соціуму майже неможливо. Важливо підкреслити, що в цій ситуації індивід перестає бути автономним елементом суспільства.

Розглядання людини “ззовні” передбачає співставлення її з іншими сутностями та явищами: відносини з природою, суспільством, Богом та самим собою. Осмислення людини

“зсереди́ни” передбачає розкриття її власної унікальної природи, тобто осягнення її тілесного, емоційного, духовного та психологічного буття. Ефективною основою функціонування будь-якої моделі соціуму є система відносин “індивід-суспільство”. І дуже багато в розвитку цих відносин залежить від того, на яких засадних принципах вони будуються. Крім того, прогресивний розвиток самої особистості, її самоідентифікація теж залежить від цієї системи.

Традиційно маргінальність використовується у соціальній філософії та соціології для аналізу граничного положення особистості стосовно якоїсь соціальної спільноти, що при цьому накладає певний відбиток на її психіку та образ життя.

Категорія маргінальності була введена американським соціологом Річардом Парком з метою виявлення соціопсихологічної неадаптації мігрантів до умов міського середовища. Класичним прикладом є житель сільської місцевості, який переїхав у місто в пошуках кращих умов проживання, кращої роботи чи ін. У ситуації маргінальності виявляються так звані «культурні гібриди», які балансують між домінуючою в суспільстві групою і групою, з якої вони виділилися.

Отже, маргіна́л (маргіна́л) (від лат. *margo* — край, межа, кордон) — людина, що знаходиться на межі різних систем соціальних цінностей, на межі культур і яка зазнає їх суперечливий вплив; особа, що має групову приналежність без групової ідентифікації.

В тому числі маргінал це:

1. Той, хто втратив колишні соціальні зв'язки і не пристосувався до нових умов життя (тут мова йде про представників національних меншин, мігрантів, вихідців із села).
2. Той, хто не визнає загальноприйнятих норм і правил поведінки.

3. Представник специфічних субкультур, політичних течій, релігій, тощо.

Проблема маргінальності в Україні стала актуальною на межі 90-х років. В результаті кризи та реформ стабільні економічні, соціальні, духовні структури були трансформовані, і елементи, які утворюють кожен з цих структур – інститути, соціальні групи та індивіди – опинилися у проміжному, перехідному стані, внаслідок чого маргінальність стала характеристикою тяжких змінних процесів в українському суспільстві.

Сучасний період характеризується ситуацією “масової патології ідентичності”, коли людина переживає безсилля, відчуженість від світу, у тому числі і від самої себе. Пошук “своїх” здійснюється через “інших”. Причому “інші”, як правило, розглядаються як “чужі”. Основою маргінальної свідомості виступає неузгодженість норм і цінностей індивіда. Маргінальна особистість виявляє себе у своїх вчинках, тому важливим є розгляд маргінальної поведінки, як проміжної поведінки, що виражає особливе, проміжне положення людини в соціумі. Маргінальна поведінка за певних умов може зміщуватися до девіантної, але при цьому вона, за визначенням, не є девіантною.

Основними факторами процесу маргіналізації в сучасному українському суспільстві є спад економіки, безробіття, міграція, зростання злочинності, розпад соціальної сфери, криза системи цінностей, психологічна нестабільність та „двоїстість” самої людини. У зв'язку з цим виділяються економічні, політичні, психологічні та соціальні фактори маргіналізації сучасного українського суспільства. Особливим фактором маргіналізації є відсутність єдиної шкали цінностей в умовах перехідного періоду, що підсилює деструктивізм маргінальності. Люди не виявляють зацікавленості до групових цінностей, замикаючись на принципі самовиживання. За рахунок мігрантів зростає кількість

маргінальних елементів, які опинилися “на узбіччі життя” і орієнтовані на девіантну поведінку.

Маргінали, перебуваючи в особливій проміжній ситуації, є сполучною ланкою. Своєю життєдіяльністю вони сприяють тому, що суспільство приходить до розуміння важливості інтеграції на основі громадянської згоди. Маргіальність має міжгруповий, міжсоціальний характер. Вона пов'язує тих, хто знаходиться по різні боки, будучи своєрідним містком між колишнім становищем суспільства і майбутнім, між різними конфронтуючими соціальними групами.

З даним феноменом співвіднесені й тісно пов'язані такі явища, як “відчуження”, “аномія”, “самотність”, “нігілізм”. З поняттям “маргіальність” корелює поняття “аномія”, що описує стан втрати ціннісних орієнтирів і норм у певних соціальних та психологічних умовах.

Маргіальність – форма аномії, тому що характеризується невключеністю індивіда в певну структуру, його перебуванням у проміжному стані між елементами цієї структури.

Дослідник Чорної Африки В. Терієр описав обряди так званих граничних людей — ламіналів. Ламінали та маргінали, маючи дещо загальне, принципово розходяться. Ламінал тимчасово втрачає одні норми, однак завершення обряду робить його частиною нормального колективу. Маргінал же, вийшовши з одного стану, не може ототожнитися з іншим. Відхід від базових норм стає безстроковим.

Носій аномії виявляється не в змозі підкорятися ціннісно-нормативній системі суспільства. Утрата норми — часта умова її порушення, що може закріпити маргіальні фактори. Маргіальність виступає як одна із форм виявів відчуження особистості в умовах дегуманізації суспільства, як реакція на відчуження людини від культури, моралі.

В сучасній науковій літературі склалися два основних підходи щодо розуміння маргінальності: культурологічний та соціально - структурний.

Представники першого (культурологічного) в цілому уявляють маргінала як людину проміжного стану, невірноважену в своєму соціальному статусі внаслідок потрапляння і поверхового засвоєння двох протилежних культурних орієнтирів і, отже, таку, що глибоко не репрезентує жодну з них. Один із наслідків – створення ситуації, в якій індивід, будучи змішаною чи не змішаною крові, виявляє себе таким, що прагне жити в двох розділених культурних групах. Як результат виробляється невірноважений характер – особистісний тип із характерними формами поведінки. Це є “маргінальна людина”. Внутрішній світ такої людини є своєрідним гібридом, коли вона живе та поділяє культурне життя і традиції двох різних народів, рас, націй, але ніколи не має особливого бажання розлучатися зі своїм минулим та його традиціями, так само не є прийнятою в нове середовище. До певного часу таке співжиття двох культур в особистісній структурі людини є мирним. Але рано чи пізно з'являється відчуття неблагополуччя, відчуженості, що призводить до різних форм духовного розладу та девіантної поведінки.

Соціально-структурна концепція подає маргінала як людину озлоблену на всіх і все, радикальну в своїх поглядах. Така людина спрямована на антисуспільну поведінку. Їхне невизначене межування зумовлено тим, що вони самостійно відсторонилися від інституційної соціальної структури, від пануючих у суспільстві правових, моральних, релігійних, побутових норм життя, або цьому сприяла її фізична чи психічна нездатність.

У результаті переходу від однієї соціальної системи до іншої суспільство опинилося в ситуації, яку цілком можна умовно назвати маргіальною, тому що в її основі лежить проміжне, межове положення самого суспільства. Аналіз